

Мита Ђ. Николић:

Нунуруз — раширење и називи

У доба открића Америке била је култура кукуруза већ јако распрострањена на том континенту. У потврду тога говоре многи документи. Открићем Америке дата је могућност кукурузу за један победоносан поход кроз цео свет, кроз све континенте на кугли земљиној. Данас нема ни једног краја земље, где би било иоле услова за његово успевање, а да он није ту. Старе културе у борби с њиме морале су му на крају крајева уступити место. У почетку је ово морало ићи лагано, али и сигурно. Није требало да прође особито много времена, па да се он много где потпуно учврсти и не само то, већ и да постане господарем на рачун које друге културе. И свуда тамо, где је дошао и учврстио се, није никада више био потиснут. Извесна мања или већа осцилирања само су последица спекулантског духа произвођача, ако су се и у колико појављивала или појавила. Ми се данас не сусрећемо с њиме само у Европи, камо је први пут пренет и где се пласирао гдегод је могао и чак до невероватних размера, те игра улогу главног жита, већ и у Азији, Африци и Аустралији. Какав и колики значај има данас кукуруз за поједине континенте, најбоље показују бројни прегледи производње, извоза и увоза, његовог значаја за пољопривреду, исхрану, индустрију и трговину. У својој прадомовини био је он једино жито, а тиме је довољно речено да је и данас тамо у многим пределима још увек главно жито. (Области мексиканског масива, али и северније.) До половине простора под цереалијама заузима у западној Виргинији, Индиани, Мериланду и Охио-у као и на источној обали до преко Њујорка. У унутрашњости Сједињених Држава иде прилично далеко на север. За Јужну и добрим делом Средњу Европу имаде необичан и многострани значај, а нарочито у земљама главне европске производње кукуруза, као с обзиром на исхрану и сталну трговину тако и с обзиром на значај његов као пољопривредне културе. Ништа мањи није његов значај на Афричком континенту, а нарочито за Јужну Африку. Данас се већ јужно-афричка унија појављује на светском тржишту кукуруза као један значајан фактор. У тим крајевима је он брзо потиснуо сирак. Ову је судбину сирак доживео и у многим другим крајевима, где је дошао у утакмицу са кукурузом. Becker у свом делу: »Handbuch des Getreidebaues« каже, да ће кукуруз бити тај, који ће црној раси дати основицу за развој културе, да је он један од највећих поклона, који се уопште могао дати црној раси у Африци; да је камен темељац цивилизације и културе, а са тим опет моћно средство за збацивање белог јарма.

У Италију и Француску дошао је кукуруз убрзо иза открића Америке. У Немачку дошао је из Италије. На ово упућује назив »Welschkorn«. Hieronimus Bock (Tragus) већ 1539. године у своме делу »Neu Kräuterbuch« каже: наша ће се Германија ускоро назвати

српском Арабијом, јер толико страног биља привикавамо на наше тло, од којих *Welschkorn** не заузима последње место.»

Почетак културе кукуруза на Балканском полуострву несумњиво датира из времена првих почетака европске културе кукуруза. У прилог овога говоре многи разлози. Појава кукуруза у Европи, специјално у Шпанији, пада у доба најјачег продирања Турака у Европу кроз Балканско полуострво, дакле кроз земље данашње краљевине Југославије. Изгледа, да је тадашња турска управа умела да добро оцени вредност ове нове културне биљке и да је учинила, да се она што пре и што више удомаћи и распростре у освојеним крајевима, који су потпали под власт султана. У неким крајевима предратне и Јужне Србије (Пирот, Крива Паланка, Крагово, Куманово итд.) кукуруз се назива и »царевка« т. ј. царско жито. И одиста и постоји предање, да је кукуруз тамо донет и гајен по царској наредби.** Тај цар у то доба могао је бити само султан. Да је култура кукуруза одмах у самом почетку европске културе кукуруза прихваћена на Балканском полуострву, специјално у границама данашње Југославије, најбоље доказује име, које носи кукуруз у неким крајевима Србије. Оно је везано за име Колумбово, па дакле може се претпоставити, да стоји у вези и са првим донетим кукурузом у Шпанију. Народ га још овде онде назива »коломбаћ«.

Кукуруз је могао доћи на Балканско полуострво са југа преко Солуна и Цариграда, или преко кога пристаништа на Јадранском мору. Али је највероватније, да је уношен и с једне и с друге стране. За ово говоре многи докази као реч урментин, која се и данас чује на јадранском приморју, што ће рећи *frumentum*. За увоз са југа најбољи је доказ тип кукуруза звани белак, који је по предању донет из Тракије са Галипољског полуострва.

Први писани документи о гајењу кукуруза у крајевима јужно од Саве и Дунава, дакле на терену Душанове царевине, која је потпала под власт Турака, прилично су касног датума, бар у колико за сад знамо. Почетак пак гајења кукуруза преко Саве у околици Вараждина пада год. 1612. (Фр. Ваничек: *Spezialgeschichte der Militärgrenze*) — а то је без мало 120 година по открићу Америке.

У српским записима помиње се кукуруз први пут тек 1740. године и то под именом урментин. Ово се потпуно слаже са именом *Frumentum turcicum*, које је кукурузу дао Ruelle, који га је први и описао, дакле фрументум, фрументин, урментин. Запис о коме је речи, упућује на Босну и Херцеговину и Скендерију (Северна Албанија — околина Скадра), дакле крајеве, који су под утицајем Јадранског мора. У тим крајевима се он и данас тако назива, како је већ речено. Већ на 25 година после овог записа, други један запис говорећи о кукурузу не назива га више урментин, већ кукуруз. Зашто, видет ће се из доцнијег.

* т. ј. кукуруз.

** Лапчевић — Економист број 6 год. 1927. — Тежак 1885. године стр. 650.

Како се кукуруз постепено пробијао па и уопште ширио говори Д. В. Феодоров у свом делу »Кукуруз и сорго«. Он каже: »Кукуруз, који се зове и мајс, пшеничка, папушка и пшенка а у Бесарабији благословљено жито, пренесен је у Европу из Америке, где је био распрострањен поглавито у Мексици, Перу и Антилским острвима. Ово се жито први пут појавило у Европи у повртњацима и пољима Шпаније, Италије и Француске, па затим ширећи се постепено по обалама Средоземног мора пробило се и у унутрашњост Европе па и даље. У Кини и Индији је познат већ при крају XVI. века. У средњој Европи је био познат у почетку под именом талијанског жита. Под именом кукуруз био је познат у Угарској и у Подунавским кнежевинама. Одавде је прешао у Молдавију, а затим у почетку XIX. века и у Русију«.

На Балканском полуострву, специјално у областима некадање Душанове царевине кретао се је кукуруз са југа и са запада на исток, те и његова култура у тим крајевима пада одмах по открићу Америке и стоји у тесној вези са културом кукуруза у Шпанији и Италији. Немамо података из тих времена о простору, који је кукуруз постепено заузимао. Ван сваке је сумње, да је имао и морао издржати борбу са већ постојећим културама, на првом месту са пшеницом, јечмом, овсом и просом. Ова му је борба морала у толико бити тежа, што клима јужних области, где је прво и морао доћи, због тадашњег стања ствари, није клима кукурузне културе, већ културе озимица на првом месту. Имамо података из доцнијих времена. Наводимо их према Д. Лапчевићу — Економист бр. 6. 1927. год.

1867. год.	184.759 хект.	181.801 хект.
1889. „	268.423 „	320.969 „
1893. „	531.806 „	594.423 „
1897. „	448.334 „	502.322 „
1900. „	426.332 „	512.739 „
1901. „	506.454 „	520.448 „
1902. „	524.552 „	562.967 „
1903. „	533.828 „	602.342 „

Ови бројеви се односе на предратну Србију. И ако су они сасвим скоре важности, они ипак јасно говоре о неким чињеницама, а нарочито о односу, који је наслеђен од Турака. Култура стрнина се од 67. године па на овамо развила необично нагло. За 36 година она се код кукуруза просторношћу утростручила, а код осталих жита више него утростручила. У 67. години кукуруз је у супремацији према свима осталим житима укупно. Ово поткрепљује гледиште неких српских писаца, да је у тим временима па и раније за доба турске владавине кукуруз служио као главно хлебно жито становништва, а нарочито сеоског, и да се је само о слави и другим благим данима употребљавао пшенични хлеб и пшеница. Овакав однос ствари могао је бити само последица прошлости, дакле турске владавине и доказ форсирања културе кукуруза у циљу исхране становништва тих крајева, док су били под турском управом. Пшенични хлеб је

увек бољи хлеб од кукурузног хлеба, дакле логично хлеб богатијих и господареће и отменије класе, док се »раја« — потчињени — имала задовољити грубљим хлебом, хлебом лошијег квалитета. У прилог овога иде и систем тадашње управе, систем ага и бегова, у чијим је рукама и био грос најбољег продуктивног земљишта, систем чивчија и т. д., који се био задржао у свима крајевима српским све до ослобођења од Турака 1912. год., односно 1918. (Босна и Херцеговина). Већ у години 1889. мења се однос знатно у корист осталих жита. Овај однос остаје приближно до краја и ако су се површине под кукурузом на једној страни, и под осталим житима на другој страни, готово утростручиле. Ово је знак једног дубоког разлога, али из прошлости, који лежи у суштини ступња пољопривреде, поднебља и њене производње с једне стране, а са друге у исхрани и спољној трговини. Употреба пшеничног хлеба све више продире у тим крајевима и на селу, али је кукуруз још увек господар.

Немамо разлога да се овде упуштамо на постанак назива *Zea mays*.

Нас овде много више интересују други називи, који нам могу објаснити извесне чињенице, а нарочито назив кукуруз.

Ruelle 1536. год. говори о кукурузу називајући га *Fruentum turcicum*. Фурке га назива 1542. год. *Türkischkorn*. Ово у ствари значи једно исто. Разлика у времену је само шест година. Према Beckeri: *Handbuch des Getreidebaues* — код разних народа поред које друге речи налази се увек готово реч: турско жито, турска пшеница и т. д. Тога ради навешћемо све те називе у колико су потребни за наше циљеве.

Немачка:

Mais, Welschkorn, Spanischer Korn, Türkischer Weizen, Türkenweizen, Türken, Türkenkorn, Indianisch-Korn, Kukurruz i t. d.

Холандија:

Mais, turksch koren, turksche tarwe.

Данска:

Tyrkisk Hvede, Majs;

Енглеска:

Maize, indian corn, turky corn i t. d.

Француска:

maïs, blé de Turquie, blé de Barbarie i t. d.

Северна Америка:

Indian Corn.

Италија:

maiz, frumentone, grano turco, cucuruz i t. d.

Шпанија:

maiz, trigo de Indias; старошпански: mijo tarquesco.

- Румунија: *porumb, susuruz.*
- Маџарска: *kukuricza, tengeri*; старомаџарски: *torek, buza itd.*
- Тирол: *die Türken.*
- Русија: *kukursa, maiz.*
- Чехословачка: *kukuřica*; старочески: *turecká pšenica i t. d.*
- Пољска: *maiz, kukurydza.*
- Словенија: туршчица, кукуруза.
- Хрватска: кукуруз*
- Србија: кукуруз*
- Бугарска: кукуруз, мумуруз, муруза.

Дакле, само Северна Америка назива кукуруз *Indian Corn* и *Maize* т. ј. жито Индијанаца. Све остале наведене европске земље и покрајине поред других назива називају га и турско жито, турска пшеница, а у Југославији се назива и туршчика, царевка, коломбаћ и т. д., дакле постоје поред речи кукуруз још само углавном две, наиме индијско и турско жито. У највећем делу европских земаља удомаћен је назив кукуруз и то све више узима маха. Дакле Ruelle-ов назив се пробио тако рећи кроз све европске земље, јер *Fruentum turcicum* само то значи поред назива кукуруз.

Немамо података, зашто је Ruelle говорећи о кукурузу, који се гаји ван Шпаније овај назвао овим именом. Покушаћемо, да то објаснимо, али у исто време да прокритикујемо *Beckerovo* гледиште по овоме.

Becker покушава, да овај назив т. ј. *turcicum* — *türkisch* објасни изразом »*fremdländisch*«, »*überseeisch*«, т. ј. стране, прекоморско. Он упућује на околност, што је у 16. веку *türkisch* значило исто што и *fremdländisch* и *überseeisch*. Могуће, да је то делом или у свему и тачно, али ми имамо и једно друго гледиште.

Becker добро каже, да су у то доба географска знања била недовољно раширена и нејасна. Мешала се Турска, источна и западна Индија. Ruelle пише о кукурузу, који се гаји ван Шпаније. Ово се мора добро подвући. Појава Турака у Европи и турска империја били су и сувише јака чињеница у оно доба. Цела средња и јужна Европа имале су и сувише посла с њима, чак је и Беч у два маха задрхтао. Први пут су Турци били код Беча 1526 године дакле пре, но што је Ruelle писао о *Fruentum turcicum*. Ово је време

* кокуруз, коломбаћ, царевка, јашенка, мумуруз, муруз, голосуд и т. д. — Писац.

када је већ цео Балкан, па дакле и данашња Југославија, био под Турцима, ово је управо за 43 године по открићу Америке и преношењу кукуруза у Европу. И ако је, претпоставимо, кукуруз у другим крајевима Европе напредовао у ширењу спорије задржавајући се више по баштама, или незнатнијим просторијама поља, може се претпоставити, а и све раније изнете чињенице говоре за то, да је у покореним балканским земљама ишло његово ширење много брже, чак да је био у јеку напредовања. Ова ће претпоставка свакако бити и тачна. Не може се рећи, да је тадашња турска управа била недорасла онога, што је хтела. Можда је религија и неумешност турска, управо нижа култура, омела претапање покорених народа, али за своје освајачке циљеве турске управе тих времена биле су свесне својих потреба и средстава. У прилог овога најбоље говори спомнути назив царевка, а и сама данашња реч кукуруз, као што ћемо то доцније видети. Из поменутог записа видимо, да се већ 1740. год. народ у велико хранио кукурузом у Херцеговини и Скендерији, па дакле, да се и у велико већ и културом кукуруза бавио. Преведен тај запис са старословенског гласи:

»Нека је знано, да је била јака глад у Херцеговини и Скендерији и другим крајевима, који су под влашћу турскога султана, и била је овде у нашим пределима ока урментина по десет динара, а пшенице по двадесет динара и многи помреше од глади оволике«.

Ово значи, да је кукуруз морао ући у употребу као људска храна већ врло одавно. Ту и у то доба исхрана људска већ од њега зависи. Да је ово тачно показује даље очито раније наведени докуменат о почетку гајења кукуруза на северу преко Саве и Дунава око Вараждина у год. 1612. као и сам правац кретања кукуруза са југа на север преко Саве и Дунава. Ово јасно упућује на околност, да је у турској империји још одмах у почетку кукуруз примио на себе значајну улогу у исхрани, а са тим добио и одговарајуће место међу цереалијама. Време од 43 године од доношења кукуруза у Европу, па до описа Ruelle-а, било је вероватно dostatно, да кукуруз у доба турског империјализма у областима садашње Југославије јужно од Дунава и Саве постане знатна чињеница у исхрани људства, те је по нашем мишљењу и сасвим било логично, што је Ruelle описујући кукуруз ван Шпаније назвао га турским житом, турском пшеницом, називом, који су у току времена примили готово сви европски народи.

(Свршит ће се).

Vijesti Saveza Udruženja Jugoslavenskih Agronoma

XV. međunarodni poljoprivredni kongres u Pragu. Savez Udruženja Jugoslavenskih agronoma pozvan je od Ministarstva poljoprivrede, da sastavi Nacionalni jugoslavenski komitet za XV. kongres Međunarodne komisije za poljo-

privredu, koji će se držati u Pragu od 5 do 8. juna 1931.

Savez je preuzeo na sebe ulogu Jugoslavenskog nacionalnog komiteta, te će voditi sve njegove poslove oko organizacije učešća jugoslavenskih stručnjaka iz